

ملاحظات دفاعی، امنیتی در آمایش مناطق مرزی مطالعه موردی (جزایر هرمز، هنگام، لارک)

علی سعیدی^۱

بشیر کلاری^۲

تاریخ دریافت: ۹۳/۶/۱۴

تاریخ پذیرش نهایی: ۹۳/۹/۶

چکیده

سابقه‌ی سه جنگ آمریکا و متحدینش در سال‌های اخیر در منطقه‌ی (جنگ اول ۱۱ مرداد ۱۳۶۹ «۱۹۹۰») و دوم (۲۶ دی ۱۳۶۹ «۱۹۹۱») خلیج فارس علیه عراق و جنگ افغانستان (War in Afghanistan) در ۷ اکتبر ۲۰۰۱، بیانگر این واقعیت است که در جنگ‌های مدرن امروزی، گرایش به تاکتیک‌ها، سرعت عمل بالا، استفاده از تجهیزات دقیق و مؤثر، حمایت هوایی بالا و غیره در استراتژی عملیاتی آن‌ها بروز نموده است. در این راستا قدرت‌های فرامنطقه‌ای برای نیل به مقصود خود به صورت دریاپایه و هواپایه عمل نموده‌اند. لذا با توجه به تهدید آمریکا و متحدانش و نظر به اینکه تنگه‌ی هرمز و جزایر میانی آن اهمیت قابل توجهی برای جمهوری اسلامی ایران دارد و به لحاظ قرارگیری این جزایر در داخل تنگه و ورودی خلیج فارس، این محور در جنگ احتمالی، یکی از محورهای اصلی هجوم احتمالی آمریکا و سه جزیره‌ی هرمز، هنگام و لارک نیز بر جسته‌ترین سرپل‌های دفاعی در برابر این حمله محسوب می‌شوند. این مقاله در نظر دارد به لحاظ جغرافیایی و با توجه به ملاحظات امنیتی و دفاعی، آمایش مناسب این جزایر را نسبت به تهدیدهای متصوره بررسی نماید. در این تحقیق پس از بیان تعاریف و تبیین مفهوم آمایش سرزمین، با اشاره به برخی از تعاریف، اهداف و سیاست‌های دفاعی و امنیتی در فرآیند آمایش سرزمین در برنامه‌های کشور، مورد بررسی قرار گرفته است. در بخش بعدی به صورت اجمال سه جزیره‌ی مورد نظر، مورد واکاوی واقع شده و با توجه به ملاحظات دفاعی و امنیتی حوزه‌ی خلیج فارس و تنگه‌ی هرمز، آمایش مطلوب در جزایر هرمز، هنگام و لارک برای مخاطب تبیین می‌شود.

واژگان کلیدی

جزیره‌ی هرمز، جزیره‌ی هنگام، جزیره‌ی لارک، دفاعی، امنیتی

۱. استادیار جغرافیای سیاسی دانشگاه جامع امام حسین(ع)

۲. دانشجوی دکتری جغرافیای نظامی دانشگاه جامع امام حسین(ع)



مقدمه

کشورها ممکن است به طور دائم دارای زمینه‌های بروز تنش مابین خود و همسایگان و سایر کشورهای غیر همسایه باشند. لذا لازم است در ارائه‌ی طرح‌های آمایشی، مسائل نظامی و امنیتی نیز مورد دقت نظر قرار گیرند. یعنی در چیدمان آمایش سرزمین، لازم است مخاطرات حاصل از دسیسه‌های دشمنان بالفعل و بالقوه، به وضوح و روشنی لحاظ شود (عزتی، حیدری پور، اقبالی، ۱۳۹۰: ۱۸۰).

توجه به آمایش سرزمین در زمان‌های اخیر، در واقع مولود وجود نوعی احساس نیاز به دیدگاه‌های جامع‌نگر، دورنگر و راهبردی بود که نه تنها باید به روابط غیربخشی و بین منطقه‌ای نظر داشته باشد؛ بلکه روابط بخشی - منطقه‌ای را نیز با خود داشته باشد. این تفکر را می‌توان نوعی تحول در مختصات فکری نظام برنامه‌ریزی و اجرایی کشور دانست؛ هرچند اهداف و سیاست‌های برنامه‌ریزی ملی از جایی به جای دیگر و در زمان‌های مختلف متفاوت است؛ اما این سیاست‌ها به نوعی جهت کاستن از شکاف میان مناطق، توزیع مجدد و یا تغییر الگوی رشد جمعیت و فعالیت اقتصادی در فضا، توسعه‌ی مناطق مرزی منابع و ارتقای تخصیص منابع می‌باشد (زالی، ۱۳۹۰: ۱).

ارزش‌های بنیادین بعضی ملل ممکن است در تضاد مقطعی یا همیشگی با کشورهای صاحب قدرت باشد. به طور مثال کشور جمهوری اسلامی ایران، هم اینک دارای تهدید بالقوه‌ی بروز جنگ با دنیای غرب به خصوص آمریکا است. منافع غرب و آمریکا در حوزه‌ی خلیج فارس برای تامین منابع اولیه به‌ویژه نفت و گاز، این مستمسک را برای آنها فراهم نموده است که نسبت به رویدادهای این حوزه، حساس باشند. همچنین ارزش‌های الهی و دینی جمهوری اسلامی ایران نیز از نظر غرب نگران کننده و در تضاد با تمدن اومانیسیمی غرب تلقی می‌گردد؛ لذا این خود نیز عامل مهمی برای ایجاد تنش یا زنده ماندن آتش زیر خاکستر بین دو کشور است (عزتی، حیدری پور، اقبالی، ۱۳۹۰: ۱۷۹).

تدوین ملاحظات دفاعی و امنیتی در چارچوب برنامه‌های آمایش، مستلزم شناخت انواع تهدیدها و راه‌کارهای مقابله با آن، درک درستی از مناطق آسیب پذیر و مستعد بحران کشور در برابر انواع تهدیدها به منظور حفظ وحدت ملی، یک‌پارچگی سرزمین و حراست از امنیت کشور و ایجاد بستر امن و مناسب برای توسعه‌ی پایدار، است. به همین دلیل به علت تعدد تهدیدها (فرامنطقه‌ای و منطقه‌ای)، تراکم همسایگان، تنوع قومی و زبانی در کشور و ارتباط قومیتی برخی از آنها با کشورهای همجوار، گستردگی فضایی، تفاوت‌های شدید محیطی در فضای ملی کشور، لزوم تدوین ملاحظات دفاعی - امنیتی در طرح‌های آمایش سرزمین، از بنیادی‌ترین عملکرد نهادهای اجرایی کشور است (پورموسوی، ۱۳۸۶: ۲۱).



حاکمیت جمهوری اسلامی ایران از نظر امنیتی به تنگه هرمز و جزایر موجود در آن بسیار وابسته است. اقتصاد، بازرگانی و تجارت نفت و صادرات آن در طول شبانه روز از طریق تنگه هرمز صورت می‌گیرد و در صورت هرگونه تهدید و یا از دست دادن جزایر تنگه و یا تنگه‌ی هرمز، حاکمیت ایران از نظر امنیتی به شدت به مخاطره خواهد افتاد (قلی زاده، کلاری، ۱۳۹۱: ۹).

در دیدگاه نظامی، جزایر موجود در تنگه‌ی هرمز، (هرمز، هنگام و لارک) به عنوان سرپل‌های دفاعی در برابر هر گونه تهاجم و عملیات رهگیری به کار می‌رود (همان). تحت این شرایط، (چگونگی بررسی عوامل مؤثر در ملاحظات دفاعی و امنیتی آمایش جزایر هرمز، هنگام و لارک) بیان مسئله‌ی این تحقیق و سؤال آن نیز عبارت است از: ضرورت‌های آمایش در جزایر هرمز، هنگام، لارک، با رویکرد ملاحظات دفاعی، امنیتی را چگونه می‌توان تبیین نمود؟

۱. تعاریف و مفاهیم

در فرهنگ‌های لغت، آمایش به معنی آراسته کردن آورده شده که در تمامی رویکردها و برداشتها می‌تواند در آمایش مصداق داشته باشد. بنابراین، معنی آمایش، در زبان انگلیسی معادل Amonegement Management می‌باشد. اما معنی لغوی آن در زبان فرانسه «مدیریت سرزمین» است. (عندلیب، مطوف، ۱۳۸۸: ۵۷)

آمایش سرزمین به معنای بهره‌برداری بهینه از امکانات در راستای بهبود وضعیت مادی و در قلمرو جغرافیای خاص است (پارسا پور، ۱۳۸۹: ۱).

چنانچه بپذیریم آمایش سرزمین، رابطه‌ی بین انسان، فضا و فعالیت‌های انسان را تنظیم می‌کند، فعالیت‌های گوناگون و پیچیده‌ی انسان در فضای جغرافیایی، نیاز امن بسترسازی شایسته به منظور حداکثر بهره‌وری است. در یک نگاه کلی، طبقه بندی فعالیت‌های انسان مشتمل بر فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و نظامی است (پورموسوی، ۱۳۸۶: ۴).

آمایش در واقع یک نوع برنامه‌ریزی توسعه است. اگر بدون ارائه‌ی هر نوع تعریف و برداشتی از توسعه، نمی‌توان از آمایش صحبت به میان آورد؛ اما تاکنون به دلیل کارهای متفاوت و جدا از هم که در جهان در رابطه با موضوعات مرتبط با این رشته از دانش صورت گرفته، برداشتهای متفاوتی از آمایش شده است که مهم‌ترین و مرتبط‌ترین این برداشتها عبارت است از:

- سیاستی در یک چارچوب جغرافیایی معین به دنبال بهترین توزیع ممکن جمعیت
- سازماندهی اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و محیط زیستی، به منظور تحقق آینده‌ای

مطلوب



اما در تعریفی متأثر از دیدگاه محیط زیستی، آمایش عبارت است از: «تنظیم روابط بین انسان، سرزمین و فعالیت‌های انسان به منظور بهره برداری درخور و پایدار از جمیع امکانات انسانی و فضایی سرزمین در جهت بهبود وضعیت مادی و معنوی اجتماعی» (عندلیب، مطوف، ۱۳۸۸: ۶۰-۶۱). آمایش دفاعی را نیز می‌توان با تعریف زیر معرفی کرد: «آمایش مناطق مرزی، نوعی برنامه‌ریزی است که توسعه را با امنیت و دفاع از نیازهای مناطق مرزی، در چارچوب شرایطی که مناطق مرزی دارند، به یکدیگر پیوند می‌دهد و راهکاری برای توسعه‌ی مناطق مرزی معرفی می‌کند که در آن امنیت و توسعه، لازم و ملزوم یکدیگر می‌شوند» (عزتی، حیدری پور، اقبالی، ۱۳۹۰: ۴).

جمهوری اسلامی ایران با پرهیز از ایجاد هرگونه حساسیتی برای جلب توجه کشورهای استکباری، به عنوان یک استراتژی دفاعی و در تکمیل استراتژی دفاع مردمی، به توسعه‌ی پدافند غیر عامل در جنبه‌های مختلف نظامی، صنعتی، اقتصادی و ... برای کاهش آسیب‌های احتمالی ناشی از تهاجمات خارجی، دست زده و بخش اعظمی از کلیات استراتژی خود را به این امر معطوف داشته است. پیش بینی لایه‌های دفاعی برای مقابله با تهاجمات بیگانه به صورت موزائیکی در جهت مقابله و سرکوب تهاجمات مختلف هوایی و زمینی دشمن و بهره برداری از تمامی امکانات و قابلیت‌های موجود در سرزمین ایران، نکته‌ی قابل توجهی است که از شاخص‌ترین دیدگاه‌های دفاعی در کشور به شمار می‌آید.

لذا در راستای استراتژی بازدارندگی و دکترین نبرد ناهمگون، یگان‌های رزم اعم از ارتش و سپاه در مناطق ویژه‌ای از کشور استقرار یافته و طرح ریزی‌هایی را نیز برای جابه‌جایی و انتقال تجهیزات و امکانات داشته‌اند و این مهم را نیز در رزمایش‌های خود به نوعی عملی کرده‌اند. از آنجا که دشمنان نظام اسلامی در صدد هستند که با ایجاد شکاف بین قومیت‌های ایران و با استفاده از واگرایی برخی از آنان، قدرت دفاعی مردمی ایران را کاهش دهند، جمهوری اسلامی ایران با انسجام ملی و اتحاد اسلامی، این ترفند دشمنان را نیز شناسایی کرده است و در تلاش است تا با ایجاد همگرایی هرچه بیشتر در قومیت‌ها، از قدرت بازدارندگی مردمی در دفاع از سرزمین اسلامی‌مان استفاده کند و سد مستحکمی در مقابل دشمنان به وجود آورد (شمشیری، ۱۳۸۷: ۲۹-۲۸).

۲. اهداف دفاعی و امنیتی

محیط امنیتی ایران با توجه به تنوع تهدید، به دلیل نزدیکی قدرت‌های سلطه‌گر به مناطق حیاتی ایران، مشمول تأثیرگذاری عوامل چند سطحی است. مناطق حیاتی در بسیاری از



موارد منطبق بر مناطق توسعه‌ی ملی است. بنابراین میزان آسیب پذیری هر یک از مناطق در چارچوب تهدیدات نوین به تدابیر ویژه‌ی نیازمند است (پورموسوی، ۱۳۸۶: ۱۷).

هدف اصلی تفکر حاکم بر قانون اساسی جمهوری اسلامی، رعایت عدالت اجتماعی است. در طی این سال‌ها علی‌رغم اجرای سیاست‌های اجرا شده از سوی مسئولین در جهت توسعه و عمران مناطق محروم، این سیاست‌ها به نتیجه‌ی مطلوب نرسید. بنابراین جهت ساماندهی توسعه‌ی این مناطق، اجرای درست و سنجیده‌ی عدالت اجتماعی، توجه به مناطق عقب مانده و چاره جویی برای مشکل تمرکز گرایی، ضوابط ملی آمایش سرزمین مورد تصویب هیات وزیران قرار گرفت. از جمله ضوابط موجود در این مصوبه، ملاحظات امنیتی و دفاعی است که به آن اشاره می‌شود:

۱-۲. پاسداری از انقلاب اسلامی و تداوم آن و حفظ دستاوردهای آن.

۲-۲. حفظ و دفاع از نظام جمهوری اسلامی ایران، استقلال، تمامیت ارضی و حاکمیت ملی و منافع کشور.

۳-۲. حفظ و تامین منافع ملی در خارج از مرزهای کشور.

۴-۲. حفظ و استقرار نظم و امنیت عمومی و تامین آسایش عمومی و مرزی و حقوقی و قانونی مردم (عزتی، حیدری پور، اقبالی، ۱۳۹۰: ۱۸۳).

۳. سیاست‌های دفاعی، امنیتی

آمایش سرزمینی دارای دو بعد توسعه‌ی و دفاعی است. نظر به اهمیت و جایگاه ویژه‌ی بخش دفاع، ضروری است که ابتدا بعد دفاعی آمایش سرزمینی مورد نظر قرار گیرد. در کشورهای اروپایی، آمایش سرزمینی، ابتدا مفهومی دفاعی دارد و سپس مفهوم توسعه‌ی پیدا می‌کند (پور موسوی، ۱۳۸۶: ۸). پیام مقام معظم رهبری نیز درخصوص ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه‌ی سوم توسعه به ریاست جمهور وقت: بند ۳۰: «آمایش سرزمین به عنوان چارچوب بلندمدت در برنامه‌ریزی‌ها باید مبتنی بر اصول زیر باشد».

۱-۳. ملاحظات دفاعی و امنیتی

۲-۳. کارآیی و بازدهی اقتصادی

۳-۳. وحدت و یکپارچگی زمین

۴-۳. گسترش عدالت اجتماعی و تعادل‌های منطقه‌ای

۵-۳. حفاظت محیط زیست و احیای منابع طبیعی

۶-۳. حفظ هویت اسلامی، ایرانی و حراست از میراث فرهنگی

۷-۳. تسهیل و تنظیم روابط درونی و بیرونی اقتصاد کشور



۳-۸. توجه به توسعه‌ی متکی بر منابع داخلی و رفع محرومیت‌ها، خصوصاً در مناطق روستایی کشور (چوخاچی زاده مقدم، ۱۳۸۱: ۲).

این پیام و اینکه برنامه‌ریزی در کشور می‌بایست بر اساس اصول طرح شده در آن باشد، سیاست‌های زیر را در راستای اقدامات دفاعی و امنیتی در کشور، به مجریان یادآور می‌شود:

الف- افزایش اقتدار دفاعی، انتظامی به منظور بازدارندگی و پاسخگویی مؤثر بر تهدیدها و بهره‌گیری از فرصت‌ها و تامین اهداف و منافع ملی

ب- بهبود و تکمیل سازمانی و توزیع جغرافیایی نیروهای مسلح، متناسب با اندازه و نوع تهدیدها

پ- توجه ویژه به حضور و سهم نیروهای مردمی در استقرار امنیت و دفاع از کشور

ت- بنا قرار دادن ملاحظات دفاعی- امنیتی در طرح آمایش سرزمین (عزتی، حیدری پور و اقبالی، ۱۳۹۰: ۱۸۳)

در اجرای بند ۱ اصل ۱۱۰ قانون اساسی و پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام، سیاست‌های کلی آمایش سرزمین در تاریخ ۹۰/۹/۲۱ به دولت ابلاغ شده است. بند (و) این سیاست‌ها به رعایت ملاحظه‌های امنیتی و دفاعی در استقرار جمعیت و فعالیت در سرزمین به شرح زیر اختصاص یافته است:

انتخاب مکان‌های مناسب و استقرار مراکز زیست و فعالیت و همچنین مراکز حیاتی و حساس، متناسب با ملاحظه‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و به ویژه امنیتی و پدافند غیر عامل.

۴- مواد و روش تحقیق:

۴-۱. مواد

تمامی جزایر خلیج فارس از لحاظ وضع طبیعی، شرایط دریایی، جوی و سایر ملاحظات، با هم یکسان نیستند و به طبع همگی یک نوع سرنوشت ندارند.

جزایر موجود در تنگه‌ی هرمز، پایه‌ی اصلی تمام طرح‌های عملیاتی بوده و نقش جغرافیا در این برنامه‌ها، ویژه و همیشه عامل غافلگیری و تفوق بر دشمنان بوده است (کامران، ۱۳۸۱: ۳).

جزایر ارزشمند هرمز، هنگام و لارک که در مجاورت دو نقطه‌ی استراتژیک دیگر در جهان یعنی تنگه‌ی هرمز و جزیره‌ی قشم قرار گرفته‌اند، بر اهمیت استراتژیک این حوزه‌ی جغرافیایی افزوده‌اند. از ویژگی‌های دیگر این جزایر، قرار گرفتن آن در کنار خطوط کشتیرانی و آبراه بین‌المللی تنگه‌ی هرمز و خلیج فارس است. به طوری که معبر ورودی و خروجی خلیج فارس با فاصله‌ی ناچیز از جنوب این جزایر می‌گذرد. دیده بانی نزدیک و احاطه‌ی کامل بر تردد شناورها در غرب تنگه‌ی هرمز و شرق خلیج فارس، موقعیت استراتژیک این جزایر را آشکار



می‌کند. این جزایر در کنار خطوط کشتیرانی تجاری و نظامی، به عنوان یک پایگاه نظارت بر تردد شناورها در خطوط خلیج فارس و سواحل جنوبی بندر عباس محسوب می‌شوند (نیروی دریایی سپاه، ۱۳۹۱: ۱۱ با اندکی تغییر).

۴-۲. روش تحقیق:

در این پژوهش، از روش تحقیق توصیفی و تحلیلی استفاده شده است. ابتدا تعریف و مفهوم آمایش سرزمین و مبانی نظری در این خصوص مطالعه و سپس با توجه به ملاحظات دفاعی و امنیتی، آمایش مطلوب در جزایر هرمز، هنگام و لارک، بررسی شده است.

۵. آمایش دفاعی و امنیتی جزایر (هرمز، هنگام و لارک)

جمهوری اسلامی ایران به دلیل تغییر در ماهیت و سمت تهدیدها، بایستی نسبت به اتخاذ و استفاده از راهبردهای دفاعی، متفاوت با آنچه که در قبل از پیروزی انقلاب اسلامی مورد استفاده قرار می‌داده، اقدام نماید. بروز تغییرات عمده در محیط پیرامونی و روابط بین‌الملل، ظهور و تولد کشورهای در عرصه‌ی بین‌الملل، آسیای میانه و تغییرات اساسی در نظام سیاسی کشورهای همسایه، ژئوپلیتیک (Geopolitic) منطقه را متأثر نموده است و منطقه را با ایجاد تحوّل بنیادین در محیط داخلی کشور، آمایش جمعیتی، زیرساخت‌های حیاتی و حسّاس، شبکه راه‌های مواصلاتی و تغییرات زیاد در تقسیم‌های کشوری و اکثر عواملی که مبنای شکل‌گیری استقرار یگان‌های نیروهای مسلح در آمایش سرزمینی قبل از انقلاب بوده‌اند و دیگر موارد مشابه، مواجه ساخته است.

با توجه به اینکه در طول دو دهه‌ی گذشته شاهد بیشترین تغییرات در ارتباط با ماهیت سیاسی و نظامی کشورهای حاشیه‌ای خویش بوده‌ایم، این مهم، الزامات جدّی را برای تجدیدنظر در همه‌ی اصول دفاعی سابق و ترسیم الگویی کاربردی برای آمایش یگان‌های نیروهای مسلح، به‌ویژه در حوزه‌ی سواحل و جزایر، به وجود آورده است (عسگری، بخشی، ۱۳۹۰: ۲).

با وجود اینکه مقوله‌ی برنامه‌ریزی در ابعاد نظری و تجربی، سابقه‌ای نسبتاً طولانی دارد؛ اما در کشور ما، به‌ویژه در طرح‌های توسعه‌ی فضایی-کالبدی یا آمایش، سابقه‌ی چندانی ندارد. ناشناخته ماندن ابعاد پیچیده و متنوع آن با توجه به پیچیدگی‌های اجتماعی، فرهنگی و جغرافیایی ایران، برعدم درک دقیق‌تر این امر افزوده است (عندلیب، ۱۳۸۰: ۱۷).

متأسفانه علی‌رغم حساسیت و اهمیت موضوع، در تاریخ برنامه‌ریزی آمایش سرزمین، ملاحظات محیطی و دفاعی در حاشیه قرار گرفته و مورد توجه جدّی واقع نشده است. نتیجه‌ی این کار می‌تواند عواقب امنیتی و ازهم پاشیدگی وحدت و یک‌پارچگی جغرافیایی و



سرزمینی در ابعاد مختلف داشته باشد و قدرت و اقتدار ملی را با تهدید جدی مواجه کند. مناطق جنوبی کشورمان به دلیل قرار گرفتن در کرانه‌های خلیج فارس اهمیت ویژه‌ای دارند. در این راستا استان هرمزگان با دو ویژگی منحصر بفرد اقتصادی - امنیتی، جایگاه بسیار مهمی را در توسعه و اقتدار کشور جمهوری اسلامی ایران برعهده دارد و با توجه به موقعیت همجواری با تنگه‌ی راهبردی هرمز، از دیدگاه دفاعی و امنیتی، نقش بسزایی دارد. (<http://maryam-ayatollahi.blogfa.co>). هم چنین قرارگیری چند جزیره در منطقه‌ی میانی تنگه‌ی هرمز، بر ارزش استراتژیک این تنگه افزوده و زمینه‌های دفاع مطلوب را در صورت هر گونه تهدید احتمالی، ایجاد کرده است. آمایش مناسب، برنامه‌ریزی صحیح و رعایت ملاحظات دفاعی و امنیتی در آمایش جزایر (هرمز، هنگام و لارک)، از لوازم اصلی دفاع مطلوب در برابر هر گونه تهدید است.

بر اساس ماده ۱ مصوبه‌ی هیأت وزیران در جلسه مورخ ۸۳/۸/۶ و بنا به پیشنهاد شماره ۱۰۸/۱۳۴۱۰۸ مورخ ۸۳/۷/۲۵ سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور و به استناد اصل یکصد و سی و هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران «ملاحظات امنیتی و دفاعی، وحدت و یکپارچگی سرزمین و تعادل منطقه‌ای»، از مهم‌ترین اصول مصوب، آمایش سرزمین هستند. در این بین، آمایش مناطق مرزی، سواحل و جزایر، اهمیت ویژه‌ای دارند. از نظر ساختار فضایی، سواحل جنوبی و همچنین جزایر واقع در خلیج فارس، علاوه بر ویژگی دوری از مرکز، ویژگی‌های خاص دیگری نیز دارند.

تنگه‌ی هرمز به مثابه‌ی شاه‌رگ اقتصادی جهان معاصر است (ولدانی، ۱۳۷۶: ۵). این تنگه نه تنها برای اقتصاد جهان، بلکه برای کشورهای حاشیه‌ی خلیج فارس نیز نقش حیاتی دارد. زیرا اقتصاد تمام این کشورها به نفت وابسته است (صفوی، ۱۳۸۲: ۹۵). جزایر واقع در تنگه‌ی هرمز به واسطه‌ی قرارگیری در کانون تنگه‌ی استراتژیک هرمز و عبور و مرور بیش از ۸۰ فروند کشتی اقیانوس پیما در شبانه روز از کنار این جزایر ارزشمند، موجبات افزایش بازده و توان استراتژیک جمهوری اسلامی ایران را فراهم کرده است (کریمی، کلاری، ۱۳۹۱: ۶).

۵-۱ جزیره‌ی هرمز

جزیره‌ی هرمز در شمال تنگه‌ی هرمز در مختصات $N 1^{\circ} 27'$ تا $N 2^{\circ} 25'$ و $E 56^{\circ} 30'$ است. این جزیره که در حدود $42/5$ کیلومتر مربع وسعت دارد، در شمال تنگه‌ی هرمز واقع شده و به علت تسلطی که بر کلید ورودی به خلیج فارس یعنی تنگه‌ی هرمز دارد و راهی است به سوی کشورهای عربی، دارای اهمیت استراتژیکی و نظامی است. این جزیره از نظر تقسیمات کشوری، دومین شهر شهرستان قشم محسوب می‌شود (نیروی دریایی سپاه، ۱۳۹۱).



شکل ۱- جزیره هرمز (<http://maps.google.com>)

هرمز، جزیره‌ای است بیضی شکل که نوعی گنبد نمکی است به مساحت ۴۲ کیلومتر مربع برابر با ۱۶ مایل مربع که در ورودی خلیج فارس و در ۸ کیلومتری بندرعباس قرار دارد. این جزیره را به علت موقعیت جغرافیایی آن و مجاورت با تنگه‌ی هرمز، کلید خلیج فارس می‌دانند. همین موقعیت است که آن را در طول تاریخ، از نظر راهبردی و بازرگانی مهم کرده است (wikipedia).

موقعیت جزیره هرمز^۱ دارای چنان اهمیتی است که تنگه‌ی هرمز را با آن موقعیت استراتژیکی، به نام این جزیره خوانداند. لذا از نظر نظامی و ایجاد پایگاه‌های نظامی و شناسایی، باید اهمیت خاصی برای آن قائل شد. چون بر تنگه‌ی هرمز که کلید ورود به خلیج فارس و سواحل کشورهای عربی است، تسلط دارد. بلندترین نقطه‌ی این جزیره که بر تنگه‌ی هرمز تسلط دارد، ۱۸۶ متر ارتفاع دارد و بزرگ‌ترین قطر جزیره ۸ کیلومتر و قطر کوچک آن حدود ۵/۵ کیلومتر می‌باشد. همچنین از نقطه نظر سیاسی، نظامی و تجاری نیز مورد توجه است (نیروی دریایی سپاه، ۱۳۹۱).

جزیره‌ی هرمز به لحاظ موقعیت استراتژیک و جغرافیایی خود، همیشه مورد نظر دولت‌های غرب و خلیج فارس قرار داشته، به طوری که قبل از ورود اروپاییان، مهم‌ترین مرکز تجارت خلیج فارس به حساب می‌آمد. (کامران، ۱۳۸۲: ۶۸).

جزیره‌ی هرمز به همراه جزیره‌ی هنگام که بر دهانه‌ی خلیج فارس قرار گرفته‌اند، از نظر موقعیت نظامی اهمیت بیشتری دارند؛ زیرا با در دست داشتن این دو مرکز مهم، به آسانی می‌توان اداره‌ی خلیج فارس را به دست گرفت و تا اقیانوس هند پاسداری کرد (شاملو، ۱۳۴۷: ۱۰).

آلبوکرک، دریانورد پرتغالی، در مورد اهمیت جزیره‌ی هرمز می‌گوید: برای فرمانروایی بر خلیج فارس باید کنترل هرمز را به دست گرفت. در نتیجه‌ی چنین تفکری بود که پرتغالی‌ها ۱۱۵ سال با اقتدار تمام بر خلیج فارس فرمانروایی کردند؛ زیرا این جزیره به کشوری که خوب آن را درک کند، چنین قدرتی می‌بخشد (کامران، ۱۳۸۲: ۷۰). موقعیت جزیره هرمز از نظر

۱. یک مثل شرقی می‌گوید: «اگر دنیا همچون انگشتری باشد جزیره هرمز نگین آن است.»



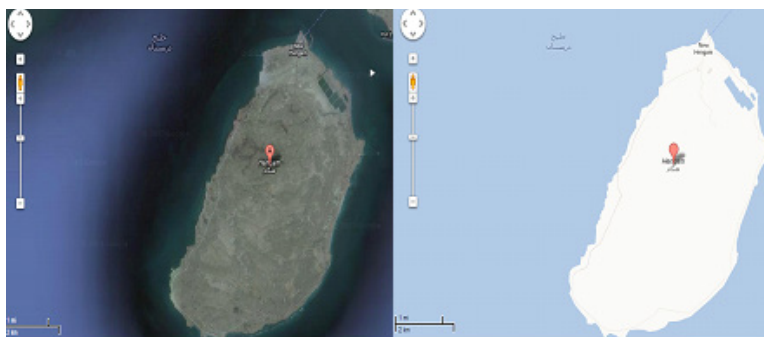
و دیدگاه دشمنان نیز قابل توجه است؛ زیرا:

- جزیره بسیار حساس و استراتژیک است.
- اگر اقدام به بستن تنگه شود، اهمیت جزیره دو چندان می‌شود.
- برای باز کردن تنگه می‌بایست کنترل جزیره را به دست گرفت.
- می‌توان با هلی کوپتر در قسمت جنوبی نیرو پیاده نمود، بدون اینکه کسی متوجه شود.
- امکان نفوذ به جزیره با نیروی چتر باز وجود دارد.
- غواصان به راحتی می‌توانند در جزیره نفوذ کنند (کامران، ۱۳۸۲: ۷۳).

۵-۲. جزیره هنگام

جزیره هنگام در جنوب جزیره قشم، در دهانه تنگه هرمز و شمال آبراه ورودی خلیج فارس قرار دارد و اهمیت فوق‌العاده‌ی سیاسی، نظامی و استراتژیکی دارد. همچنین به دلیل قرار گرفتن در خط دفاعی از جزیره قشم و سواحل جنوبی استان هرمزگان، لازم است از نظر نظامی مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گیرد.

جزیره هنگام به شکل مخروط ناقص بوده و در کرانه‌های جنوبی جزیره قشم (خلیج دیرستان) و در غرب تنگه‌ی هرمز قرار دارد. تا شهر قشم حدود ۲۹ مایل (۵۳ کیلومتر) و تا بندر عباس ۴۳ مایل (۸۰ کیلومتر) فاصله دارد. این جزیره در بین مختصات جغرافیایی ۴۰°۵۵' تا ۵۵°۵۵' طول شرقی و بین ۲۶°۳۶' تا ۲۶°۴۱' عرض شمالی قرار گرفته است. وسعت جزیره ۳۳/۶ کیلومتر مربع است که در حدود ۹/۲ کیلومتر طول و ۴/۶ کیلومتر عرض دارد (نیروی دریایی سپاه، ۱۳۹۱).



شکل ۲- جزیره هنگام (<http://maps.google.com>)

جزیره هنگام یکی از مراکز کنترل و مراقبت از جزایر قشم و لارک و کرانه‌های جنوبی و پایگاه مناسبی برای عملیات دفاعی و باز دارنده در آب‌های نیلگون خلیج فارس برای ایران است و کلید اصلی تنگه‌ی هرمز محسوب می‌شود و به جزیره مهم قشم اشراف دارد و



همچنین یکی از سه جزیره‌ی خط مقدم دفاعی خلیج فارس، تنگه‌ی هرمز و جزیره‌ی قشم است (کامران، ۱۳۸۱: ۱۹۴).

اهمیت دادن مخصوص متعرضین به این جزیره، از نظر در دست گرفتن باب هرمز، موقعیت دفاعی این جزیره را بهتر می‌نماید (رزم آرا، ۱۳۲۰: ۸۱). این جزیره مبدأ عملیاتی فوق‌العاده مناسبی برای قوای خودی و متعرضان محسوب می‌شود و در صورتی که در دست هر یک از متخاصمین باشد، آزادی عمل در باب هرمز خواهند داشت (عزتی، ۱۳۶۸: ۱۴۳).

جزیره‌ی هنگام به منزله‌ی نقطه‌ی اتکا یا موضع مقدمی برای جزیره‌ی قشم است. بنابراین دفاع از این جزیره ضروری است. از لحاظ تاکتیکی، دفاع از این جزیره، از نظر دفاع دور دست و دفاع نزدیک مورد بررسی قرار می‌گیرد: دفاع دور به منزله‌ی مزاحمت عابری از باب هرمز و جلوگیری از ورود ناوهای دشمن به داخل خلیج فارس است (عزتی، ۱۳۶۸: ۱۴۳). دفاع نزدیک به منزله‌ی محافظت خود جزیره از تعرضات خصم خواهد بود.

از موقعیت جزیره‌ی هنگام چنین نتیجه‌گیری می‌شود که دارای موقعیت نظامی ممتازی بوده و در دفاع از تنگه‌ی هرمز بسیار حساس است. به‌طور کلی این جزیره را می‌توان کلید باب هرمز، مبدأ بسیار مناسبی برای عملیات دریایی، تکیه‌گاه بسیار مطلوبی برای زیر دریایی‌ها، نقطه و موضع مقدمی در طرح دفاعی کشور محسوب داشت (همان: ۱۴۴).

۵-۳. جزیره لارک

این جزیره در موقعیت جغرافیایی بین «۱۵-۴۹ تا» «۳۲-۵۳-۲۶ عرض شمالی و در» «۴۷-۱۸° تا» «۴۵-۲۴ طول شرقی قرار دارد. حد شمالی آن شهر بندر عباس، از غرب و شمال غرب به جزیره‌ی قشم، از شمال شرق به جزیره‌ی هرمز، از جنوب غرب به جزیره‌ی هنگام و از جنوب به رأس‌المسندام محدود می‌گردد. فاصله تا بندر عباس ۱۸/۰۸ مایل و تا جزیره‌ی قشم ۵/۱۲ مایل و تا جزیره هرمز ۱۲/۶۸ مایل و تا رأس‌المسندام بیش از ۳۲ مایل است. بلندترین نقطه‌ی جزیره‌ی لارک ۱۵۱/۵ متر و پایین‌ترین نقطه‌ی آن صفر متر است.

جزیره‌ی لارک که تقریباً به شکل بیضی است، محیط آن ۲۸ کیلومتر و دارای ۴۸/۷ کیلومتر مربع مساحت است که قطر آن ۱۰/۵ کیلومتر در ۱/۵ کیلومتر است. سواحل آن به‌جز نواحی کوچکی در شرق و شمال، صخره‌ای است. منحنی میزان هم عمق ۲۰ متر، عمیق‌ترین منحنی است که اطراف جزیره را احاطه کرده است. علت وجودی آن، تشکیلات نمکی و ساختمان دیپیری است (نیروی دریایی سپاه، ۱۳۹۱).



شکل ۳- جزیره ی لارک (<http://maps.google.com>)

این جزیره در شمال غربی تنگه ی هرمز و غرب قشم و جنوب بندر عباس واقع شده است و در ۳۱ کیلومتری شمال تنب بزرگ قرار دارد. موقعیت سوق الجشی لارک در تعامل با جزایر بوموسی و تنب بزرگ و کوچک، بر سر راه ذخایر انرژی جهان، موجب شده تا این جزیره در شمار یکی از نقاط استراتژیک تنگه ی هرمز در آید. این جزیره ی استراتژیک که در مجاورت نقاط دیگر استراتژیک جهان یعنی تنگه ی هرمز و جزیره ی قشم قرار گرفته، بر ارزش استثنایی آن افزوده است. از ویژگی های دیگر جزیره، قرار گرفتن آن در کنار خطوط کشتیرانی و شاهراه خلیج فارس است، به طوری که معبر ورودی و خروجی خلیج فارس با فاصله ی ناچیز، از جنوب جزیره می گذرد. دیده بانی نزدیک و احاطه ی کامل بر تردد شناورها در غرب تنگه ی هرمز و شرق خلیج فارس، موقعیت استراتژیک این جزیره را آشکار می کند. این جزیره در کنار خطوط کشتیرانی تجاری و نظامی، به عنوان پایگاه نظارت بر تردد شناورها در خطوط خلیج فارس و سواحل جنوبی بندر عباس می باشد (نیروی دریایی سپاه، ۱۳۹۱).

چنانچه بخواهیم از بندرعباس دفاع کنیم، باید این دفاع در مقابل جزیره لارک و به کمک جزایر هرمز و هنگام که در طرفین آن واقع شده اند صورت گیرد (عزتی، ۱۳۶۸: ۱۴۲). با توجه به صخره ای بودن سواحل کشور عمان، برای سواحل شمالی تنگه هرمز به ویژه جزیره ی لارک، جایگاه ممتازی به وجود آمده و نقش استراتژیک جزیره ی لارک را مضاعف کرده است. این جزیره به لحاظ تردد یک کشتی در هر دقیقه از تنگه هرمز، موقعیت بین المللی تنگه را بر جسته نموده و چون جزیره ی لارک دارای وسعت و عوارض متفاوتی است و از طرفی به جزیره ی قشم و بندر عباس نزدیک و نیز در مدخل تنگه هرمز است و همچنین با شبه جزیره ی مسندام فاصله کمی دارد، در صورت بروز بحران برای جمهوری اسلامی ایران، امکان هر گونه تردد را فراهم می کند و با ساده ترین جنگ افزار می توان جریان انرژی و حضور بیگانگان را در خلیج فارس آسیب پذیر ساخت. بنابراین جزیره ی لارک دارای نقش استراتژیک برای جمهوری اسلامی ایران است (کامران، ۱۳۸۱: ۱۷۳).



۶. شاخص‌های دفاعی و امنیتی

توجه به مسائل دفاعی در کشور و به نوعی در این جزایر، تابع متغیرهای زیادی است که می‌بایست در طرح‌های آمایشی مورد توجه قرار گیرد که اهم آن عبارتند از:

- منطقه یا جزایر مورد نظر طرح آمایش، در کجا قرار دارند؟

- برنامه‌ی دفاعی در مقابل کدام نیروی مهاجمی باید طراحی و تدوین گردد؟

- با چه ساخت و سازهایی، کدام عملکرد و چه درجه‌ی حساسیتی باید در مقابل مهاجم

دفاع کنند؟

- برای هر یک از موارد دفاع، چه نوع سامانه، ابزار و نیرویی لازم است؟

- عملیات دفاعی، پیشگیرانه و غافلگیر کننده است یا فقط ماهیت دفاعی پس از مورد

حمله قرار گرفتن دارند؟ (چوخاچی زاده مقدم، ۱۳۸۱: ۷۴)

در تدوین برنامه‌های دفاعی در کشور، کمتر به طرح‌های آمایشی در مقوله‌ی دفاع و

امنیت توجه شده است، چرا که:

- حصول اطمینان از پشتوانه‌ی دفاعی و امنیتی هر منطقه، اصلی‌ترین ضابطه در جذب

سرمایه و انجام سرمایه گذاری است.

- برخورداری از پشتوانه‌ی دفاعی، متضمن پایداری ساخت و سازها و استمرار کارکردی

آن‌هاست.

- اعمال دیدگاه‌های دفاعی و امنیتی در طرح‌های آمایش و توسعه‌ای نشان دهنده‌ی

هم‌پیوندی عملکردی میان فعالیت از یک طرف و تشکیلات دفاعی بالاخص در جزایر هرمز،

هنگام و لارک به عنوان نقاطی حساس و سوق‌الجیشی از طرف دیگر است. به عبارت دیگر

توجه به مسائل دفاعی و امنیتی، بیانگر اهمیتی است که دیدگاه مدیریت سرزمین برای حریم

فعالیت قائل است (چوخاچی زاده مقدم، ۱۳۸۱: ۷۶ با اندکی تغییر).

چون مهم‌ترین خصوصیت این جزایر، محرومیت است، مادامی که این خصوصیت باقی

است، این جزایر، محروم، توسعه نیافته و پیرامونی خواهند ماند. نظر به اینکه این جزایر در

حساس‌ترین منطقه‌ی مرزی کشور واقع شده‌اند و به دلیل قرارگیری این جزایر در یکی از

استراتژیک‌ترین تنگه‌های دریایی دنیا و به دلیل وابستگی ایران و احتمال تهدید، لازم است

برای برنامه‌ریزی و آمایش مناسب دفاعی و حتی توسعه‌ی مناطق مرزی، این اصول مورد

توجه قرار گیرند:

- درک پیچیدگی، گستردگی و تنوع متغیرها و تأثیرات آن با توجه به اهمیت سوق‌الجیشی

این جزایر برای کشور ما.

- لزوم تأمین شرایط و زیرساخت‌های توسعه‌ی دفاعی.



- ضرورت خروج از انزوای بنیادی این جزایر از نظر سطح آبادانی و گسترش ارتباطات این جزایر با داخل کشور و حتی خارج از مرزها.
- لزوم پیوستگی این جزایر مرزی با مرکز کشور به سبب اهمیت آنها.
- لزوم حمایت و پشتیبانی‌های ویژه از این جزایر جهت خروج فوری از محدودیت و دستیابی به توسعه.

۷. نتایج و پیشنهادها

مناطق مرزی ایران یکی از مهم‌ترین و حساس‌ترین مناطق مرزی خاورمیانه و کل جهان به حساب می‌آید. این مناطق در طول تاریخ چندین هزار ساله‌ی کشور، حوادث گوناگون سیاسی و نظامی را شاهد بوده است. برخورداری ایران از موقعیت ممتاز ژئوپولیتیک، حساسیت بیشتری نسبت به این مناطق جلب کرده است. بنابراین، در طول تاریخ چند هزار ساله‌ی کشور، نه تنها وسعت و شکل جغرافیایی ایران دچار تحول شده، بلکه مرزهای سیاسی آن کم و بیش دست‌خوش تغییر بوده است.

در چنین شرایطی شاهدیم که از دیرباز، قسمت‌هایی از مناطق مرزی ایران خصوصاً سواحل جنوبی خلیج فارس و جزایر موجود در آن به‌ویژه سه جزیره‌ی مسکونی هرمز، هنگام و لارک، به دلایل زیر یکی از نقاط آسیب پذیر می‌توانند به شمار آیند:

۱. وجود تهدیدات نظامی مداوم از ناحیه‌ی کشورهای فرامنطقه‌ای و حتی بعضاً همسایگان حاشیه‌ی جنوبی.
 ۲. تردهای غیرقانونی به کشورهای مجاور به صورت مسافرت‌های در قالب قاچاق چپان کالا، سوخت و غیره؛
 ۳. توسعه نیافتگی و محرومیت (عندلیب، مطوف، ۱۳۸۸: ۷۰).
- لذا ضروریست با توجه به اقدامات زیر، در جهت آمایش مناسب این جزایر، از نظر دفاعی و امنیتی گام برداریم.

الف. رعایت اصل آمادگی دفاعی در برابر تهاجم و خطرات احتمالی

این جزایر به دلیل موقعیت جغرافیایی، سیاسی و راهبردی (استراتژیک) و به علت مجاورت با کشورهای هم جوار، منطقه‌ی عبوری، و به دلیل استقرار قدرت‌های فرامنطقه‌ای در اطراف این جزایر (خلیج فارس و دریای عمان) همیشه در معرض خطر تهاجم نظامی قرار دارد. لذا لازم است با توجه به این تهدیدها، آمایش دفاعی متناسب با اهداف دفاعی کشور، مورد توجه قرار گیرد.



ب. رعایت امنیت عمومی در جزایر و جمعیت ساکن آن

امروزه جمعیت، به خودی خود، از دیدگاه استراتژیست‌ها، یکی از کانون‌های اصلی قدرت در حاکمیت و شناسایی دولت‌هاست و عنصری کلیدی در قدرت ملی کشورها محسوب می‌شود (محمدی، ۱۳۸۳: ۲۴). برخی اندیشمندان معتقدند، امنیت ملی جهان سوم، مستلزم توجه خاصی به تهدیدهای داخلی است (ماندل، ۱۳۷۷: ۵۳). مطالعه‌ی جمعیت به عنوان یکی از عوامل تشکیل دهنده‌ی قدرت ملی، از مباحث اساسی امنیت ملی و عمومی کشورهاست. ترکیب قومی - مذهبی و به‌طور کلی همگرایی‌ها و واگرایی‌ها نسبت به حکومت مرکزی، قابل بحث و بررسی است. جان. ام. کالینز معتقد است در سطح جهان کشورهای اندکی وجود دارند که توزیع مناسب جمعیت داشته باشند. وی در این زمینه جمهوری اسلامی ایران را از کشورهای با آسیب پذیری بالا می‌داند.

یکی از اقدامات مهم در راستای ارتقاء امنیت عمومی منطقه، بالابردن شاخص‌های توسعه اجتماعی - اقتصادی در منطقه است. بطوری که یکی از این شاخص‌ها بالابردن سطح اشتغال درآمد مردم منطقه است چرا که ساکنین این جزایر عمده مخارج خود را از مشاغل کاذب به دست می‌آورند. ضروری است دولت در راستای آمایش سرزمین برنامه‌های توسعه اقتصادی را در دستور کار قرار دهد. چنین اقداماتی ضمن ارتقاء مشروعیت نظام در ذهن مردم منطقه و تقویت همگرایی ملی، مانع از مهاجرت آنها به کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس می‌گردد همچنین توجه جدی به توسعه شاخص‌های اجتماعی - فرهنگی مانند آموزش، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است، زیرا مردم این منطقه به علت دوری از مرکز، از امکانات آموزشی و رفاهی مناسبی برخوردار نیستند. چنین وضعیتی زمینه فعالیت‌های تبلیغی بر علیه وحدت ملی را افزایش می‌دهد. لذا ضروری است دولت در راستای آمایش سرزمین برنامه‌های توسعه اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی را در دستور کار قرار دهد.

بی‌شک امنیت و آرامش عمومی جزایر، به نفوس و جمعیت ساکن در آن بستگی دارد. در جهت ایجاد امنیت پایدار و بهره‌گیری از این سرمایه‌ی ملی در جهت اعتلای کشور و سواحل جنوبی خاصه در منطقه‌ی حیاتی تنگه‌ی هرمز و همچنین مسائل دفاعی و امنیتی، لازم است آمایش مناسب جمعیتی با توجه به ویژگی‌های انسانی این جزایر، پیش‌بینی نمود.

ج. تحکیم پیوندهای اجتماعی، فرهنگی و جمعیتی جزایر با کشور

به علت فاصله‌ی طولانی این جزایر با مرکز کشور، فقر، بیکاری، تاثیر پذیری از کشورهای حاشیه‌ی جنوبی، فقدان امکانات رفاهی و عمرانی، اختلافات مذهبی و دهها دلیل دیگر، پیوند



مناسب و قابل قبولی، فی‌مابین جمعیت و مردم این جزایر با مجموعه‌ی جمعیتی کشور از نظر اجتماعی و فرهنگی وجود ندارد. این پدیده در حال و آینده می‌تواند تهدیدی برای استان هرمزگان و کشور قلمداد گردد. اقدامات مناسب سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و دینی در ایجاد و تحکیم پیوندهای مردم ساکن در این جزایر با جمعیت جای جای کشور، نقش بسزایی خواهد داشت.

۸- نتیجه‌گیری

در آمایش جزایر (هرمز، هنگام و لارک) با توجه به ملاحظات دفاعی و امنیتی ضروری است: ضریب امنیتی در این جزایر افزایش پیدا کند، تا با پیاده‌سازی فعالیت‌های آمایشی، توسعه و تحول در این جزایر افزایش پیدا کند. مطالعات نشان می‌دهد که امنیت و توسعه در آمایش مناطق مرزی، لازم و ملزوم یکدیگر است. به عبارت دیگر، توسعه را در مناطق مرزی نمی‌توان تحقق بخشید، مگر اینکه امنیت را در آنجا برقرار کرد و بالعکس امنیت را نمی‌توان در مناطق مرزی محقق ساخت، مگر اینکه این مناطق توسعه پیدا کند.

از این رو، نگاه به توسعه‌ی پایدار مناطق مرزی که در چارچوب آمایش مناطق مرزی صورت می‌گیرد، باید دو سویه باشد؛ همان‌طور که باید به توسعه از دید دفاعی که آن را پایدار می‌سازد، نگاه شود. به امنیت و دفاع در مناطق مرزی نیز باید از دیدگاه توسعه نگاه کرد؛ بدین معنی که تحقق امنیت و دفاع در مناطق مرزی، از طریق برنامه‌های توسعه‌ای صورت می‌گیرد. این جزایر و مناطق ساحلی جنوبی، جزو مناطق دارای مسائل ویژه محسوب می‌شود. این مناطق، به علت موقعیت مکانی خاص، به نگرش توسعه‌ای ویژه نیاز دارند. ارتباط توسعه و پیشرفت با مسائل دفاعی و امنیتی، امری روشن در معادلات سیاسی و نظامی جهان امروز است. وجود دریا و همسایگی با کشورهای آن سوی دریا نیز، از ویژگی‌های خاصی است که این مناطق را متمایز می‌کند. لذا می‌توان خصوصیات و ویژگی‌های زیر را در توسعه‌ی این جزایر مهم کشور، استنتاج و ارائه نمود:

- ابعاد توسعه‌ی مناطق مرزی با ابعاد توسعه‌ی کشور درهم تنیده‌اند؛ به عبارت دیگر، توسعه‌ی مناطق ساحلی و جزایر جنوب کشور، خاصه سه جزیره‌ی منطقه‌ی میانی تنگه، با توسعه‌ی ملی رابطه‌ای متقابل دارند.

- مناطق ساحلی و جزایر مذکور، محل تلاقی برنامه‌های توسعه‌ی داخلی کشور با برنامه‌های توسعه‌ی کشورهای همسایه خصوصاً امارات و عمان است. بدین جهت تأثیرات متقابل این برنامه‌ها بر یکدیگر، می‌تواند منفی (تهدید) یا مثبت (فرصت) تلقی شوند که باید همزمان مدنظر قرار گیرند.



- فرآیند توسعه‌ی مناطق ساحلی این جزایر، علاوه بر شرایط و ویژگی‌های مربوط به کل کشور، از مسائل و ویژگی‌های خاص ساحل نیز تأثیر می‌پذیرد.
- ایجاد، ساخت و ایمن‌سازی تأسیسات زیربنایی در مناطق ساحلی تنگه‌ی هرمز و این جزایر در مقابل تهدیدات و میزان کمینه‌سازی خسارات و صدمات مربوط در زمان بحران؛
- لزوم طراحی، ساخت و تجهیز تأسیسات مربوطه در این جزایر به نحوی که با حداقل امکانات، حداکثر مقاومت در زمان بحران را داشته باشد؛
- چگونگی تداوم و استمرار فعالیت‌های ضروری منطقه در زمان بحران در این جزایر؛
- نهادینه کردن ملاحظات ایمنی و دفاع غیرعامل جزایر مورد نظر و انجام فعالیت‌ها به عنوان یک راهبرد بنیادین (ماهنامه مرکز مطالعات دفاعی نیروی دریایی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، ۱۳۸۹: ۲۲).
- بهره‌گیری هوشمندانه، هدفمند و با برنامه از موانع طبیعی و جغرافیایی در کنار سواحل و جزایر مورد نظر.
- اجرای طرح تفرقه و پراکندگی در پایگاه‌های دریایی موجود در این جزایر و همچنین پراکندگی هدفمند شناورهای رزمی در آب‌ها و فضاها‌ی امن حاشیه‌ای جزایر، مورد توجه جدی قرار گیرد.
- عمران و اشتغال مردم، با امنیت هر کشور ارتباط کامل دارد. امنیت مرزها در یک رویکرد اقتصادی و برنامه‌های تحول اقتصادی در چشم انداز ایران ۱۴۰۰ از ضروری‌ترین ملزومات است. خلیج فارس که بیش از ۹۵٪ اقتصاد کشور به آن وابسته است و گلوگاه مهم و استراتژیک هرمز و جزایر واقع در آن با این وابستگی پیوند خورده‌اند، نیازمند توجه ویژه در جهت انجام صحیح این وظیفه است که در حال حاضر به دلیل مشکلات فراوان در جزایر موجود در خلیج فارس، ساکنان بومی و غیر بومی آن خصوصاً سه جزیره‌ی مورد نظر، با این مشکلات دست و پنجه نرم می‌کنند.
- امروز مسئولین و دلسوزان ایران نیز باید با هشیاری کامل با تأکید بر حفظ منافع ملی و امنیت کشور و استقرار سامانه‌های مدرن دفاعی در جزایر، امر سازندگی و آبادانی و خدمت رسانی به جزایر و مردمان این مناطق را در اولویت برنامه‌ها قرار دهند تا دورافتادگی آنها از مرکز سیاسی کشور، توجیهی برای تبعیض و عقب ماندگی آنها نگردد.



منابع و مآخذ:

- پارساپور، روزبه (۱۳۹۱)، «نیازمندی‌های جزایر خلیج فارس»، سایت مرکز مطالعات خلیج فارس، کانون پژوهش‌های دریای پارس ۱۴ آبان.
- _____ (۱۳۸۹)، «آمایش سر زمین بندر عباس»، سایت مرکز مطالعات خلیج فارس، کانون پژوهش‌های دریای پارس.
- پورموسوی، سید موسی (۱۳۸۶)، «ملاحظات دفاعی، امنیتی در آمایش سرزمینی ایران» فصل‌نامه راهبرد دفاعی، سال پنجم، شماره پانزدهم.
- جعفری ولدانی، علی اصغر (چاپ اول ۱۳۷۶ چاپ دوم ۱۳۸۴) نگاهی تاریخی به جزایر ایرانی تنب و ابوموسی، تهران: موسسه چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه.
- چوخاچی زاده مقدم، محمد باقر (۱۳۸۱)، «رابطه متقابل امنیت و دفاع با آمایش سرزمین»، مجموعه مقالات، آمایش و دفاع سر زمینی، انتشارات دانشگاه امام حسین (ع).
- _____ (۱۳۸۱)، «آمایش سرزمین و کاربردهای دفاعی در آن»، مجموعه مقالات، آمایش و دفاع سر زمینی، دکتر محمد تقی رهنمایی، انتشارات دانشگاه امام حسین (ع).
- _____ (۱۳۸۱)، «آمایش و دفاع سرزمینی»، مجموعه مقالات، آمایش و دفاع سر زمینی، انتشارات دانشگاه امام حسین (ع).
- رزم آرا (۱۳۲۰)، جغرافیای نظامی جزایر ایران در خلیج فارس، چاپخانه ارتش.
- قلی زاده، سید ابراهیم و کلاری، بشیر (۱۳۹۱)، «نقش محیط طبیعی خلیج فارس و - تنگه هرمز در نبرد نا هم تراز» همایش سراسری جغرافیا، توسعه و امنیت.
- زالی، نادر (۱۴ آبان ۱۳۹۱)، «جایگاه آمایش سرزمین در نظام برنامه‌ریزی کشور»، سایت مرکز مطالعات خلیج فارس، کانون پژوهش‌های دریای پارس.
- زرقانی، سید هادی و اعظمی، هادی (۱۳۸۹)، «تحلیل ملاحظات دفاعی امنیتی در آمایش کلان شهر مشهد»، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره ۱۴، بهار و تابستان.
- سایت مرکز مطالعات خلیج فارس (۱۳۹۱)، «سیر تحولات آمایش سرزمینی در ایران»، کانون پژوهش‌های دریای پارس.
- شاملو، محسن (۱۳۴۷)، خلیج فارس، (بی م)، (بی ن)
- شمشیری، فریدون (۱۳۸۷)، بررسی تاثیر توپوگرافی محور اندیشک - خرم آباد بر دفاع سرزمینی استان لرستان، دانشکده و پژوهشکده پیامبر اعظم (ص)، دانشگاه امام حسین (ع).
- عسگری، شاداب و بخشی، حمید رضا (۱۳۹۰)، «آمایش سرزمینی، مکان یابی و پدافند غیرعامل». (مطالعه موردی سواحل و جزایر)



- صفوی، سید یحیی (۱۳۸۲)، مقدمه‌ای بر جغرافیای نظامی ایران (جلد ۳)، انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.
- عزتی، عزت ا... (۱۳۶۸)، جغرافیای نظامی ایران، موسسه انتشارات امیر کبیر
- عزتی، نصرالله و حیدری پور، اسفندیار و اقبالی، ناصر (۱۳۹۰)، «نقش و جایگاه آمایش مناطق مرزی در نظام برنامه ریزی»، فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، سال سوم، شماره چهارم، پاییز (مطالعه موردی: مناطق مرزی ایران)
- عنذلیب، علیرضا و مطوف، شریف (۱۳۸۸)، «توسعه و امنیت در آمایش مناطق مرزی ایران»، فصل‌نامه باغ نظر، شماره دوازده، سال ششم، پاییز و زمستان.
- کامران، حسن (۱۳۸۲)، جغرافیای نظامی جزایر (هرمز، جزایر سه گانه، سیری، فارور و فارورگان)، انجمن جغرافیایی ایران
- _____ (۱۳۸۱)، جغرافیای نظامی جزایر (قشم، لارک، هنگام)، انتشارات انجمن جغرافیایی ایران
- ماندل، رابرت (۱۳۷۷)، چهره‌ی متغیر امنیت ملی، ترجمه: پژوهشکده مطالعات راهبردی؛ تهران؛ انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- محمدی، حمیدرضا؛ (۱۳۸۳)، «ماهیت و ذات مفهومی دولت در جغرافیای سیاسی»؛ تهران؛ فصل‌نامه جغرافیای نظامی، سال دوم، شماره دوم، پاییز ۸۳.
- نامی، محمد حسن و محمد پور، علی (زمستان ۱۳۹۰)، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال نهم، شماره ۳۵، مقاله: آمایش مناطق مرزی با تاکید بر جمهوری اسلامی ایران
- نیروی دریایی سپاه، (۱۳۹۱)، بررسی جغرافیایی جزایر هرمز، هنگام و لارک
- هاشمی فشارکی، سیدجواد (بهمن ۱۳۸۹)، الزامات توسعه پایدار مناطق ساحلی جنوب کشور، ماه‌نامه مرکز مطالعات دفاعی نیروی دریایی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، سال یازدهم، شماره ۱۱۴.

